

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра цивільного процесу

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу

(м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року)

За загальною редакцією професора К. В. Гусарова

Харків
«Право»
2016

УДК 347.9
ББК 67.310я431
Ц85

Ц85 **Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с.**

ISBN 978-966-937-089-1

Тези доповідей учасників конференції присвячені 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка почала функціонувати як самостійний науковий підрозділ вищого навчального закладу 1 вересня 1966 р. на виконання наказу Міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 262 від 27 квітня 1966 р. За півстолітню діяльність науковий колектив кафедри здійснив вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесуального права як на теренах України, так і за її межами, брав активну участь у вдосконаленні цивільного процесуального законодавства, тим самим затвердивши свій науковий та професійно-практичний авторитет як впливової процесуальної цивілістичної наукової школи.

Для науковців, викладачів, студентів юридичних ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного процесу.

УДК 347.9
ББК 67.310я431

ISBN 978-966-937-089-1

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

Література

1. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень [Електронний ресурс] : затв. спіл. наказом М-ва юстиції України та Держ. суд. адмін. України від 27.06.2008 № 1092/5/54 : зареєстр. у М-ві юстиції України 02.08.2008 № 573/15264. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08>.
2. Положення про Головні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва юстиції України від 23.06.2011 № 1707/5. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0124-07>.
3. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : монографія / І. О. Ізарова. – К. : Дакор, 2015. – 335 с.
4. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/1f7a9a447248438a4822aaffe5085fc1.pdf>.

Кравцов С. О.,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Виконання судового рішення є невід’ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави; невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом.

Виходячи з практики Європейського суду з прав людини, та зокрема рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 р., виконання судового рішення є невід’ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду [1].

Нерозробленість і недосконалість процедур примусового виконання правових норм, у тому числі підтверджених актами органів судової влади та інших юрисдикційних органів, украй дорого обходяться суспільству і впливають на економічну ситуацію в країні. Відсутність можливостей примусового виконання призводить до ситуації, коли у відносинах цивільного обороту вигідніше бути боржником, ніж кредитором, знижуються рівень конкуренції і можливості вибору партнерів в економічному обороті [2].

Складна ситуація, що склалася в системі виконання судових рішень та рішень інших органів, є наслідком, зокрема, недосконалості положень Закону України «Про

виконавче провадження», застарілості його норм, невідповідності практики виконання рішень органами державної виконавчої служби світовим тенденціям функціонування і розвитку сфери виконавчого провадження.

Для вирішення даного питання Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» було закріплено, що стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначила мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та стратегічні індикатори оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України.

Було запропоновано ряд необхідних дій для підвищення ефективності порядку виконання рішень суду та реорганізації системи виконання судових рішень і підвищення ефективності виконавчого провадження: створення єдиного механізму функціонування системи органів примусового виконання рішень; розвиток інституту приватних виконавців, зокрема, завдяки впровадженню системи контролю за діяльністю приватних виконавців та позбавлення дозволу на здійснення ними професійної діяльності, дотримання балансу повноважень приватних і державних виконавців; оптимізація стадій виконавчого провадження та строків проведення виконавчих дій; досягнення справедливого балансу інтересів між захистом прав стягувачів і боржників, у тому числі через надання виконавцям практичного доступу до активів боржників і водночас забезпечення гарантій від зловживань, впровадження дієвих стимулів для добровільного виконання судових рішень, заходів впливу щодо боржників; посилення управління інформаційними системами для кращого надання виконавцями послуг електронного правосуддя [3].

Таким чином, пропозиції реформування виконання судових рішень і рішень інших органів мають відповідати як правовим позиціям Європейського суду з прав людини, так і положенням Європейської конвенції. Україна як незалежна держава Законом «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (п. 1) визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції у 1997 р.

Так, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження» приватний виконавець здійснює примусове виконання рішень, передбачених статтею 3 цього Закону, крім рішень, за якими боржником є держава, державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи, організації, юридичні особи, які фінансуються виключно за кошти державного або/та місцевого бюджету, або частка держави у статутному капіталі яких перевищує 25 відсотків. Крім того, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає, що рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Для більш ефективної процедури виконання рішень суду про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ законодавцем було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень».

На сьогодні невиконання рішень національних судів у справах, де боржником виступає держава, залишається основною причиною звернення до Європейського суду з прав людини. Відсутність ефективного механізму відшкодування заборгованостей, присуджених національними судами, фактично призводить до невиконання пілотного рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». У цьому сенсі затвердження Порядку, спрямованого на виконання Закону, є позитивним. Однак необхідним є проаналізувати, чи відповідний механізм є ефективним.

Європейський суд особливо яскраво підкреслює, що особа, на користь якої судом ухвалено рішення проти держави, не зобов'язана порушувати процедуру примусового виконання (Рішення Європейського суду від 27.05.2004 р. у справі *Метаксас проти Греції* (*Metaxas v. Greece*), скарга № 8415/02, § 19). У таких справах державний орган, який виступає в якості відповідача, повинен бути належним чином повідомлений про це і може прийняти всі необхідні заходи для виконання цього рішення або передати його іншому компетентному державному органу, відповідальному за виконання. Це особливо істотно в тих випадках, коли, зважаючи на складнощі і різноманітності виконавчих процедур у заявника, можуть виникнути обґрунтовані сумніви щодо того, який саме орган несе відповідальність за добровільне або примусове виконання судового рішення (Рішення Європейського суду від 12.06.2008 р. у справі *Акашев проти Російської Федерації*, скарга № 30616/05, § 21).

У даний час для подібного роду судових актів передбачено відповідний механізм виконання. Так, відповідно до п. 9 Прикінцевих та перехідних положень до Бюджетного кодексу України встановлено, що до законодавчого врегулювання безспірного списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету: рішення суду про стягнення (арешт) коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) виконується виключно Казначейством України. Зазначені рішення передаються до Казначейства України для виконання. Безспірне списання коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) здійснюється Казначейством України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, за черговістю надходження таких рішень, щодо видатків бюджету – в межах відповідних бюджетних призначень та наданих бюджетних асигнувань.

Відповідно висновок про неефективність наявних сьогодні у стягувачів засобів захисту права на виконання судового рішення в розумний строк, зроблений Європейським судом, не підлягає ніякій ревізії з боку України і повинен бути прийнятий до уваги при аналізі законодавчого регулювання існуючого порядку виконавчого провадження на предмет визначення дієвих гарантій прав стягувачів.

Слід зазначити, що українське законодавство поки що не передбачає права учасників процесу оскаржувати надмірну тривалість провадження у справі та не гарантує права на відшкодування шкоди, завданої внаслідок необґрунтованого затягування розгляду справи в суді та порядку його примусового виконання. Важливим завданням для України є запровадження надійного механізму захисту права на додержання розумних строків. На цей аспект звертає увагу Європейський суд, оскільки відсутність зазначених юридичних гарантій становить «велику небезпеку» для верховенства права, коли в межах національних правових систем трапляються надмірні затримки у здійсненні правосуддя, щодо яких сторони в провадженні не мають ніяких національних засобів захисту порушеного права. Таким чином, вважаємо за необхідне

прийняття Закону України «Про забезпечення гарантій грошової компенсації державою за порушення строків розгляду справи та виконання рішень суду і рішень інших органів», яким передбачити відповідальність держави за порушення розумності строків розгляду справ національними судами та органами примусового виконання.

Література

1. Решение Европейского суда по правам человека по делу «Шмалько против Украины» (Shmalcko v. Ukraine) от 20 июля 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/19622>.
2. Изарова И. А. Роль суда в исполнительном производстве: опыт Украины и дальнейшие тенденции развития / И. А. Изарова, С. А. Кравцов // Вестн. исполн. пр-ва. – 2015. – № 1. – С. 91–106.
3. Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [Електронний ресурс] : схвал. Указом Президента України № 276/2015 від 20 трав. 2015 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

Мамницький В. Ю.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ

На сучасному етапі проведення судово-правової реформи перед законодавцем стоїть завдання вдосконалення судових процедур та приведення їх до європейських стандартів здійснення правосуддя з цивільних справ, основним із яких є доступність до правосуддя та право на справедливий судовий розгляд. Досягнення цієї мети можливе лише через вдосконалення окремих процесуальних інститутів, у тому числі й інституту залишення заяви без розгляду.

Такі європейські стандарти здійснення правосуддя з цивільних справ, як доступність до правосуддя та право на справедливий судовий розгляд, стосуються не лише особи, яка вважає своє право порушеним (позивача), а й інших заінтересованих осіб, у тому числі відповідача, оскільки процесуальне законодавство в якості одного з принципів передбачає принцип процесуальної рівності сторін.

Реалізуючи такий інститут цивільного судочинства, як залишення заяви без розгляду, суди неухильно мають дотримуватись вищезазначених європейських стандартів, враховуючи природні генетичні права учасників процесуальної діяльності на судовий захист.

На сьогоднішній день нормативні приписи процесуального законодавства щодо залишення заяви без розгляду, на наш погляд, не у повному обсязі забезпечують інтереси сторін, тому інститут залишення заяви без розгляду потребує в деякій частині вдосконалення.

Залишення заяви без розгляду – це форма закінчення судового розгляду цивільних справ без ухвалення судового рішення по суті спору, наслідком якого є можливість